

Çağdaş Kazak Edebiyatında Milli Romantizmin Bir Örneği *Ey, Dünya Ey* Romanı Üzerine Bir Değerlendirme*

Gulshat Shaikenova**

Hikmet Koraş***

Öz

Ey, Dünya Ey romanı 1916 yılında yaşanan olaylarla ilgili belgeler dikkate alınarak yazılmıştır. Çarın sömürme siyasetiyle Kazak erkeklerin askere alınması sırasındaki yaşanan katliamlar, halkın bu baskı ve şiddet karşısında canını kurtarmak için yaptığı göç, bu göç sırasında yaşadığı meşakkat ve acı ile 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali ve geriye dönüş maceraları ile Kazakistan'da Bolşevik İhtilali'nden sonra 1991 yılına kadar yaşanan olaylar anlatılmıştır. Yazar çok geniş bir zaman diliminde çok geniş bir coğrafyada yaşanan olayları roman edebi türünde kaleme almıştır. Romanın bir kısmı bu olayların yaşandığı dönemde kayda geçirilen bir belgeye dayanır. Romanın belgeye dayanan kısmı 1916 olayları ve sebep olduğu göç ve göç sırasında yaşananlardır. Romanın göç ve geriye dönüşten sonraki kısımları tamamen yazarın kurgusudur. Romandaki kişi ve yer tasvirlerinin yetersizliği ile romanın kapsadığı zamanda yaşanan pek çok olayın göz ardı edilmesi de romanda teknik bir zayıflık olarak sayılabilir.

Anahtar Kelimeler

Beksultan Nurjekeuli, Kazak Milli Kurtuluş Hareketi, Bolşevik İhtilali, Jeltoksan Olayları.

* Geliş Tarihi: 18 Ağustos 2020 – Kabul Tarihi: 25 Kasım 2020

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Shaikenova, Gulshat, ve Hikmet Koraş. “Çağdaş Kazak Edebiyatında Milli Romantizmin Bir Örneği *Ey, Dünya Ey* Romanı Üzerine Bir Değerlendirme.” *bilig*, no. 99, 2021, ss. 137-162.

** Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü – Niğde / Türkiye
ORCID: 0000-0002-9663-1565
gulshat84@mail.ru

*** Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü – Niğde / Türkiye
ORCID: 0000-0001-7045-2510
hikmetkoraş@gmail.com

Giriş

1916 yılı, Kazaklar için en karmaşık, çetrefilli ve anlatılması en zor dönemdi. Hele bu dönem hakkında, yani milli ayaklanma konusunda bir eser yayınlamak zor olduğu kadar tehlikeli ve riskli idi. Çünkü bir taraftan yaşanan acıların tekrar gündeme gelmesi söz konusu idi diğer taraftan da bugün birlikte yaşanan insanları itham etmek anlamına geliyordu. Bir diğer zorluk ise tarihte kalmış ve unutulmaya yüz tutmuş hadiseleri tarihi hakikatlere uygun şekilde anlatabilmektir.

Kazakların yaşadığı tarihteki pek çok acı; Sovyet döneminde yazılması, dile getirilmesi imkânsız olaylardır. Sovyet rejimi, her ne kadar Çarlık rejimine muhalif olarak doğmuş ve öyle kabul edilmişse de, kurulan devlette Rusları egemen etnik unsur, Rusçayı egemen dil ve Rus hayat tarzını egemen kültür kabul etmiş diğerleri ile çatıştığı noktada Rusların lehine tavır almış, diğerlerini susturmuştur (Karakaş 598). Bundan dolayı Rusların dışında kalan etnik unsurların Ruslarla olan münasebetlerindeki yaşanan acı olaylar Sovyet dönemi boyunca dile getirilememiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra bile yaşanan acı olaylar dile getirilirken yaşanan tereddütler romana yansımıştır.

Romanın Özeti

Romanın başlangıcı 1916 yıllarıdır. Romanda hiç bahsedilmese de bu yıllarda Birinci Dünya Savaşı devam etmektedir. Bundan dolayı bir iç isyandan endişe eden Çarlık Rusya'sı bütün Türkistan'da 19 ila 45 yaş aralığındaki erkekleri askere almak için teşebbüste bulunur ve bu durum Kazaklar arasında tepki ile karşılaşılır. Silah kullanmayı bilmeyen çocuklarının cephelede ağır iş yaptırılarak veya cephe önüne sürülerek öldürüleceğinden endişe eden Kazak aksakalları çocuklarını askere göndermeme kararı alırlar. Bu karar yönetim tarafından tepkiyle karşılaşılır ve insanlar tutuklanmaya, cezalandırılmaya başlar. Yönetimin bu uygulamasına Rus siviller de yerli halkı taciz edip mallarını yağmalamak, masum insanları öldürmek, kadın ve kızların ırzlarına tecavüz etmek gibi fiillerle katılırlar. Bu durum bir iç savaşa dönüşür.

Elinde kendini savunacak silahı olmayan Kazak halkı çareyi Çin'e doğru kaçmakta bulur. Göç sırasında Kazaklar, Kırgızların da kendi kaderlerini paylaştığının farkına varırlar (Nurjekeuli On altı yaşına 106)¹. Yönetim, katliamı aşan zaman zaman soykırım olarak nitelendirilebilecek bir uygulama yapmıştır (Abdikulova 160).

Bu ağır şartlarda ayakta kalıp Çin sınırına ulaşanları ise Kalmuklar beklemekteydi. Kalmuklar tarafından önce malları yağmalanır tam onu kurtardıkları sırada Şeyi ve Tazabek'in kız kardeşinin kaçırıldıkları öğrenilir. Tazabek ve arkadaşları onları kurtarmak için yine Karga'ya giderler.

Çin'e geçen ve dağınık şekilde yerleşmiş olan Kazak kafilenin arada sırada yaptığı toplantılardan birinde bir adam gelerek Quriyat²²ın olduğunu, yeni idarenin kaçan Kazakları geri çağırdığını ve ülkeye kabul ettiğini söyler.

Bu haber kesinleştikten sonra kabile tekrar geldikleri topraklara geri göçe başlarlar. Geri dönüş de gelişleri kadar zahmetli ve yorucu olur. Bu ağır şartlara ve açlığa dayanamayan pek çok kişi ve zayıf düşen hayvanlar yolda ölür.

Quriyat ilan edilip göç edenler idare tarafından geri çağırıldığı halde Ruslar, intikam almak için geri dönenleri fırsat buldukça taciz edip öldürmektedir (146, 160).

Şahidi olduğu bir haksızlığa müdahale ettiği için hakkında şikâyet olan Tazabek evinin yakılmasını da dikkate alarak Kobzev'in yaşadığı yere taşınmaya karar verir.

Kytin'de Ruslar gibi tarım yapmayı, patates ekmeği vs. de öğrenirler. Tazabek okul açıp oradaki Kazak ve Rus çocukları da okutur. Fakat onların Kytin'e taşındığını fark eden Sergeycük ve çocukları onları takip etmektedir. Bir kış gecesi Tazabek etrafı kolaçan etmek için dışarı çıkar, etrafı dolaşırken tüfekte ateş ederek Tazabek'i vururlar.

Tazabek öldükten sonra Şeyi aynı yerde yaşamaya devam eder Kazakların da bütün mal varlığı ellerinden alınır. Kazaklar arasında büyük bir açlık baş gösterir. Komşusu Kobzev, evlerinde pişen yemekler, sağdan soldan temin ettiği et vs. Şeyi'ye de getirerek çok yardım etmektedir.

Şeyi de öğretmen olmaya karar verir ve bunun için kursa gider. Kursta kendilerine ders veren bir öğretmene de âşık olur ancak çocuklarından utandığı için bu sadece kendisinin bildiği bir sır olarak kalır.

Şeyi'nin torunu Kavsens, 1986 Jeltoksan olaylarına katıldığı için tutuklanır, işkence görür, tecavüze uğrar ve intihar eder. Kavsens hakkında ailesi tarafından yapılan soruşturmaya okul idaresi öğretmenlerini dinlemeyerek olaylara katılmasını gerekçe olarak söyler.

Kavsın'ın ölmesi Şeyi'yi çok etkilemiştir. Bayılır, kendine geldiğinde bir hastane odasında olduğunu fark eder. Torunu Nurbek, Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan ettiğini haber verir. Şeyi bu mutlu haberi alır ve gözlerini hayata kapatır.

Şahıs Kadrosu

Romanın başlangıcında on altı yaşına giren Şeyi'nin heyecanı, gençlik arzuları dile getirilse de Şeyi ile Tazabek'in fiziki ve ruhi portreleri yeterince dile getirilmemiştir, okuyucu onları gözünde canlandıramaz. Okuyucu edebi eserleri okurken kahramanları göz önünde canlandırmak bir film izler gibi göz önünde olmasını ister. Fakat romandan hareketle Şeyi'yi ne kadar gözde canlandırmak istesen de bu pek mümkün değildir. Romanda verilen Şeyi ile ilgili detay düz sivri burunlu ve geniş bir alnı olduğu, yaşından daha olgun gösterdiği (15) dir. Ancak onun güzelliğini anlatan ifade “Şeyi'nin güzelliği ile hareketleri, ağaçta oturan tüyleri yumuşacık, etrafına ürkek ürkek bakan serçe gibiydi. Minicik, çok sevimli kız” (24) cümlelerinden ibarettir.

Gören herkesin büyüüne kapıldığı Şeyi'nin boyu uzun mu kısa mı; saçları düz mü, kıvrıkcık mı, dalgalı mı; kaşları, düz mü, hilal şeklinde mi, kalın mı, ince mi; boynu uzun mu kısa mı; omzu geniş mi dar mı; beli, ince mi kalın mı; gözü, ela mı, kara mı, kahverengi mi; bakışı, süzgülü mü; elleri, küçük mü, büyük mü; ayakları, yürüyüşü vs gibi hususları çoğaltmak mümkün, bunların hiç birisi detay olarak verilmez. Bunların hepsi çok güzel ibaresiyle okuyucunun hayal gücüne bırakılmıştır.

Şeyi, romanda idealize edilen bir tiptir. İdeal Kazak kadını tipidir. Romanın başlangıcında Şeyi'nin 16 yaşına girdiğini öğreniriz. Fakat bu olayların yaşandığı dönem Şeyi'nin biyolojik olarak henüz çocuk olduğu bir dönemdir. Henüz çocuk yaşında olan Şeyi romanda ilk andan itibaren olgun bir kadın olarak karşımıza çıkar. Ne ilk uğradığı tecavüzde (76) ne ailesinin diri diri yakıldığı olayda (91), ne bir Kalmuk'un tecavüzüne maruz kaldığı zaman (112) ne de Kamza'nın tecavüz ettiğinde (292) onun yaşadığı travma ve sarsıntılar ciddi olarak dile getirilmez. Henüz çocuk denecek yaşta evlenen ve kocası da herkesin gözü üstünde olan birisi olmasına rağmen Şeyi'de hiçbir tereddüt ve endişe görülmez.

Hele son yaşadığı Kamza'nın tecavüz hadisesi (292) Şeyi'nin kendisi de böyle bir hadisenin olmasını istiyormuş gibi bir ifadeyle verilmiştir. Kamza'nın

kendisinin yatağına girmesine karşı verdiği tek tepki “Bu ne! Git, ayıp olur!” (292) şeklindedir. Bu diyalogun devamında ise “Şeyi yerde mi gökte mi olduğunu bilemedi, canavarın kapanında kıvıldandı. Bu işte benim hiç suçum yok der gibi iki gözünü kapatıverdi. Bedeninden kaçan utanç yorğanın altında boğuldu.” cümleleri (292) sanki Şeyi’nin böyle bir durumun olmasını arzu ettiği, şeklinde yorumlanabilir. Bu olay o kadar sıradanmış gibi verilir ki, Şeyi hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam eder, Şeyi’nin en yakını olan kişiler Şeyi’nin normal tavrından dolayı ne korku ne de telaşını hissederler.

Eski yurtlarına geri dönerken buldukları çocuğu Şeyi’nin ölen abisinin karısı Jüzük evlat edinmiştir. Çocuk büyüdükçe Tazabek’e benzemektedir Şeyi’nin bu durum karşısında ciddi bir tepki verdiği görülmez (177-178).

Şeyi ile Tazabek arasında geçen bu konuyla ilgili bir diyalogdan sonra Şeyi, Tazabek’ten şüphelenmesine rağmen “- Kendi geçmişi karışık olunca insan karşı tarafa da anlayışlı bakıyormuş! Oralbek’i sevip oynattığını gördüğümde Tayken bana sadece koca değil tam bir âlim gibi görünüyor.” (178) cümleleriyle durumu kabullenir.

Uğradığı ilk tecavüzden olan çocuğu büyüdükçe tecavüz eden Rus’a benzemektedir. Bunu çevresindekiler fark ederler, hatta tecavüz eden Rus’un bir yakını bu durumu Şeyi’nin kendisine de söyler (234) ama Şeyi, ciddi bir endişe yaşamaz.

Şeyi’nin yaşadığı bu ağır olaylar ve genç yaşta kocasının öldürülmesi onu fazla etkilememiş gibidir. Yaşanan bu kadar sarsıcı olaya karşı Şeyi, yaşının çok üstünde normal bir yetişkinin bile sergileyemeyeceği bir tavır sergiler.

Şeyi, evlendiği ilk günden itibaren kaynanası ile birlikte yaşar fakat ölümüne kadar geçen sürede onun kaynanasına hiç tepki verdiğini görmeyiz. Bütün bunlar dikkate alındığında roman kahramanı olarak Şeyi, insani duygulardan arınmış bir kişi gibidir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer hadise de kaynanasının yaşanan bunca olayı hep normal karşılamasıdır. Şeyi’nin kaynanası da adeta bu olaylar sıradan bir olaymış gibi davranır.

Romanın ilerleyen bölümünde Şeyi’nin gelini ile yaşadığı olaylar, yengesi Jüzük’ün gelininin başına gelen olaylar karşısında sergilediği tavır, üzerin-

de durulması gereken önemli hususlardır. Oğlu askerde iken gelininin gayri meşru ilişkisi, hatta bu ilişkiden hamile kaldığını fark ettiği halde sessiz kalması, Jüzük'ün gelininin ihaneti karşısında Şeyi'nin yengesine susmasını tavsiye etmesi rıza gösterdiği anlamına gelir. Bu durumu Şeyi'nin Kamza ile yaşadığı olayla ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü kendisi de yaşadığı bu tecavüzü hiç olmamış gibi davranarak geçiştirmişti.

Gerçekte her edebi eser yazarının hayatından izler taşır. Çetin, romanı “Romancının beş duyusu yoluyla doğrudan doğruya veya dolaylı olarak hayatında yankı bulmuş yaşantı, bilinç, zekâ, hayal, düşünce, duygu gibi öğeleri sanatsal bir bağlam içinde yeniden kurduğu yapay bir âlem.” (Çetin 65) olarak tarif eder. Bu tarifi dikkate aldığımızda romanda yaşanan bu olaylar, yazarın kendisinin yaşadığı olaylarla paralellik gösterir. Kenesbek'in karısının Aynagül'ün kocası askerde iken bir başkası ile beraber olup hamile kalması (298-299), Jüzük'ün oğlu Samen'in karısının da kocası askerde iken bir başkası ile beraber olup ondan hamile kalması (298-299) gibi romanda yaşanan kadın ihanetleri, yazarın bizzat hayatını anlattığı (Nurjekeuli, *Kendi eşimi* 4) *Bir Pişmanlık Bir Ümit* romanında anlatılan kadınların kocalarına ihaneti (Nurjekeuli, *Kendi eşimi* 102) ile paralellik göstermektedir.

Yazar, Tazabek'i tasvir ederken de detaydan kaçınır. Romanda verildiği şekliyle Tazabek, “...Güçlü, başı iri, çene kemikleri yana taşmış, kırmızı yüzlü, kara sık bıyığı yüzüne yakışan esmer bir delikanlı” (19) dır. Önce Daneker olmak üzere, gören kadınların çoğunun etkisinde kaldığı, herkesin peşinden koştuğu Şeyi'nin de kapıldığı Tazabek, kısaca tasvirinin verildiği bölümde “Başının iriliği ve çene kemiklerinin yana taşmış” olması pek olumlu bir görünüş ifade etmez. “Güçlü” kelimesi ise göreceli bir kavram olup fiziki yönünü açıklamakta yetersiz kalır. Tazabek'in parmaklarının kalın, gözlerinin yuvarlak, kaşlarının kalın, yüzünün geniş olduğunu romanın ilerleyen bölümünde Daneker'den olan gayri meşru oğlu ile selamlaşırken kendisinin Aben hakkındaki tespitlerinden öğreniriz (168).

Tazabek, Şeyi'nin Oralbek'in Rus'un tecavüzünden olduğunu itiraf etmesini bile “Öyle oluyor muymuş?” diyerek geçiştirir ve üstünü örter. Tazabek, çocuk kendisininmiş gibi kabullenir, çevresine karşı da kulak tıkar. Karısı ve kız kardeşine bir Kalmuk'un tecavüz etmesini bile “Ölenlere üzülmekten ziyade yaşayanların hayatına şükretmek gerekmez mi?” (118) düşüncesiyle kabullenir.

Romanın ilk sayfasından ölümüne kadar Tazabek hep mantıklı hareket eden birisidir. Ancak her zaman düşkünlere ve fakirlere yardım etmesi, mazlumların yanında zalimlere karşı mücadele etmesi de kahramanın duygusal yönünü ön plana çıkarmaktadır.

Tazabek'in romandaki gerçek üstü bir diğer özelliği ise elinden her işin gelmesi ve her zorluğun üstesinden gelebilmesidir. Ciddi bir okul hayatı olmasına rağmen Tazabek, okuma yazma bilir (256), insanları ikna etmede çok başarılıdır (117, 268), Sofiya'dan öğrendiği Rusça (22) ve aldığı kısa süreli bir kursla Kazak çocuklar bir tarafa Rus çocuklarına bile öğretmenlik yapar (259), devlet işleri hakkında görüşler ileri sürer (179), üniversitede okumuş arkadaşı ile siyasi konuları tartışabilir (160-164) vs. gibi özellikleri çoğaltmak mümkündür.

Bütün bu özelliklerin bir kahraman üzerinde toplanmış olması, kahramanın kusursuz olması, bütün insani zaatlardan arınmış gibi gösterilmesi, Tazabek'in yaşadığı tarihi dokunun çok ötesinde bilgi ve becerilere sahip olması normalin üstünde bir durumdur. Bu durumu Jdanov'un yayımladığı genelledeki (Karakaş 599) "Okuyucularda Sovyet insanında bulunan en güzel sıfatları yaratma duygularını uyandırmak, yazarların mukaddes vazifesidir." (Karakaş 614) ibareleriyle ilişkilendirmek mümkündür. Roman Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan uzun yıllar sonra verilmiş olsa bile, Sovyet döneminde kaldırıldığı resmen ilan edilen (Söylemez 44) fakat fiilen devam eden Sosyalist Gerçekçilik akımının etkisinden kurtulamamıştır.

Romanın başından itibaren roman kahramanı Şeyi'ye en yakın olan, en çok adı geçen kişi, Şeyi'nin abisinin karısı Jüzük (15), aynı zamanda Şeyi'nin ilk uğradığı tecavüzde onu teselli edip hiçbir şey olmamış gibi davranmasını sağlayan kişidir (78). Romanın başından öldüğü ana kadar (300) hep Şeyi'nin yanında olmasına rağmen nasıl birisi olduğu hakkında ciddi bir bilgi verilmez.

Roman kahramanlarından bir diğeri de Sofiya'dır. Sofiya, Kazakları çok seven ve kendi mensup olduğu millete karşı Kazakların hakkını savunan (61), Kazakların haksızlığa uğradığını dile getiren bir Rus kızıdır. Bir Kazak kadar güzel Kazakça konuşabilen, dombıra çalan, Kazaklar gibi giyinen ve konuşmasından Rus olduğu anlaşılmayan (17) bu kız da yeteri kadar tasvir edilmemiştir.

Romandaki çatışmada Kazaklar lehine tavır alan ve bizzat savaştan Rus kızı Sopiya'nın 'Kötü millet olmaz, kötü niyetli insanlar olabilir' anlamındaki,

Olsa da adım Rus, eşim Kazak,
Kazak'ın çektiği acı bana da ortak,
Rus'tan Kazak kaçarsa ben de kaçırım,
Kazak'ın gelini diye alay eder. (83)

cümleleri de aslında çok yapmacıktır. Çünkü Sofiya, bu çatışmalarda ölen Ruslar için hiçbir tepki vermez, tıpkı Kazakların çoğu gibi bütün Rusları zalim olarak görür (60-61).

Haksızlığa maruz kalan Kazakları gören Sofiya 'Bu cesetlerin önünderken valarıyorum, bundan sonra bana Rus demeyin! Bugünden itibaren ben Kazak'ım. Kojak razı olursa Müslümanlığı da kabul ederim. Kazakların geliniyim ve Kojak'ın karısıyım. Alban'ım, Sofiya da değilim, Sopiya'yım' (66) sözlerini sarf eder. Kazak bir erkekle evlendiği için Ruslar tarafından sürgün edilip öldürülür. Canını feda eden Sofiya, cesur, akıllı ve adalet isteyen kadın olarak gösterilir (Kudaybergenov 163). Sofiya'nın sırf şahit olduğu haksızlıktan dolayı Kojak'la evlenmesi de sorgulanması ve üzerinde durulması gereken bir konudur. Hele hele aydın bir Rus kızının bu tavır yapmacıktır.

Kobzev, Ruslarla Kazakların kardeşliğini vurgulamak için özellikle seçilmiş bir tip gibidir. Kızının tecavüze maruz kalmasından ve Tazabek'in tecavüz edenleri öldürmesinden dolayı oluşan yakınlık, tamamen insani bir tavidir. Ancak bu kadar olumsuzluğun yaşandığı romanda bu durum sanki "Rusların hepsi kötü değil, iyi Ruslar da var" diyebilmek adına yaratılmış bir tip gibidir. Kobzev; dürüstlüğü, iyi niyeti, insanıyeti, merhameti, yardımseverliği, vefası ile dikkat çeken bir tiptir. Kobzev, sahip olduğu bu değerlerle Tazabek'in manevi abisi olur. Romandaki, "Bugün Tazabek ile kurban keseceğiz. Bugünden itibaren ben onun manevi ağabeyi, o da benim manevi kardeşim olacak (189). Kardeşim kelimesi sadece ağızından çıkan bir laf olmasın diye onu kanıtlamak için üç odalı evimle ahırımın hepsini Tazabek'e vermek istiyorum." (190) cümlelerinde bu samimiyeti görebiliriz.

Romanda çözülmesi gereken ancak üzerinde durulmayan bir konu da Şeyi'ye tecavüz eden Rus'tur. Kardeşleri ve diğer yakınlarının ismi verildiği halde bu adamın adından bile bahsedilmez. Şeyi'ye güzelliği için mi, bir Kazak kızı olduğu için mi yoksa sadece şehvetini tatmin etmek için mi teca-

vüz ettiği kafalardaki soru işaretidir. Buna sadece Kobzev'in kızına da tecavüz ederek öldürmesinden dolayı "sapık birisi" diyebiliriz. Kobzev'in çocuk yaştaki küçük kızına tecavüzü, Şeyi'ye yapılan tecavüzü gölgelemek, Rusları masum göstermek olarak yorumlanabilir.

Benzer bir durum, Şeyi'yi kaçırıp tecavüz eden Kalmuk için de geçerlidir. Bu adam nasıl birisidir, adı nedir, kimin nesidir hiç verilmez, sadece "İri yarı bir Kalmuk" olarak bahsedilir. Kalmuk'un Şeyi'ye karşı hissettiği duygudan da bahsedilmez. Bu Kalmuk Şeyi'ye âşık mı oldu, sırf güzelliği için mi kaçırdı, geri verme karşılığında bir şeyler sızdıracağını düşünerek mi kaçırdı bunların hepsi meçhuldür.

Romanda varlığını bildiğimiz ama siluet gibi olan adını bilmediğimiz pek çok kişi vardır. Tazebek'in kız kardeşi Jameş başta olmak üzere, Kalmuk, Oralbek'in karısı, Jüzük, Samen'in karısı bunlardan sadece birkaçıdır.

Romanda Şeyi'ye tecavüz eden Kalmuk ve adamlarının yanında dengeleyici unsur olarak Karga ve adamlarını, kötü Ruslara karşı Kobzev ve onunla birlikte yaşayan Rusları görürüz. Ama bunların hiçbirinin de detayları fazlaca verilmez.

Romandaki Olay/Olaylar

Çar hükümetinin 19 ila 45 yaş arasındaki erkekleri askere almak istemesine gösterilen tepki ile başlayan hadiseler (Koyşıbayev 117-118) romandaki olayların ilk zincirini oluşturur. Henüz boy geleneğini bırakmamış, çoğu tahsilden uzak Kazaklar arasındaki aksakalların Çarın emrine karşı çıkması olayların fitilini ateşler. Çar idaresinin asker ve memurlarının yaptıklarına sivil Rusların dâhil edilmesi, bölgede yaşayan Rusların Çar idaresi ile ortak hareket ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Yurtlarını terk eden Kazakların mallarının yağmalanması, evlerinin yakılması oralara Rusların yerleşmesi, Çarlık idaresinin eskiden beri yaptığı bir uygulamanın devamıdır. Bu durumun romanın başlangıcında tarihi gerçekler ve Çarlık idaresinin uygulamaları ile örtüştüğünü (Nazarbayev 164-168) belirtmek gerekir.

Yine romanın hemen başında Şeyi'nin uğradığı tecavüz, düğün gecesi ailesinin evinin yakılması, yakınlarının o çadırda yanarak ölmeleri, Kazakların Çar idaresi ile yaşadığı bu olaylara sivil Rusların dâhil olması Çar idaresinin

politikalarının dile getirildiği önemli olaylardır. Soykırımı varan bu vahşet, romanda 64 ve 96. sayfalarda geniş olarak anlatılır.

Kişi ve mekân tasvirlerini geçiştiren yazarın olayları, özellikle katliama maruz kalanları, anlattığı bölümler oldukça canlı ve başarılıdır. Fakat romanın ilerleyen bölümlerinde bu durum değişir ve yazarda bir dengeleme gayreti ortaya çıkar. Sofiya ve Kobzev romanda bahsettiğimiz dengeleme gayreti ile oluşturulmuş karakterler olarak karşımıza çıkar. Buna, kaçan Kazakların mallarını yağmalayan, kadın ve kızlarını kaçıran tecavüz eden Kalmukları da eklemek yerinde olur. Yazar, Kalmukları ortaya çıkararak sanki “Tek kötü olan Ruslar değil, kötü her yerde var, herkes kötü olabilir” gibi bir mantık yürütmektedir.

Yazarın fırsatçı olarak gösterdiği Kalmuklar Rusların yaptığı işgali kullanıp sadece Kazakları değil Kırgızları da acımasızca katlederek ayvanlarını yağmalayıp kadınlarını ise elde ediyordu (106, 130).

Bolşevik İhtilali'nin olduğu romanda:

- Kardeşler! dedi gelen kişi, - Quriyat! “Quriyat oldu!”
- Bu ne diyor? Ne demek ‘Quriyat’? diye Jomart

Tazabek'e baktı.

- Hey, söylesene! ‘Quriyat’ ne demek? diye bir kadın bağırarak sordu.
- ‘Quriyat’ işte! Çar tahtan düştü! Kaçan Kazaklarla

Kırgızlar memleketimize dönecekmişiz! (128)

cümleleriyle verilir. Yeni idare, yaşanan olaylardan dolayı yurdunu terk edenleri geriye çağırır. Çin idaresi ve orada yaşayanlar da Kazakların geri dönmesi için her şeyi yaparlar. Ancak terk ettikleri yurda geri dönüş de kaçışları kadar sıkıntılı olur. Açlık, soğuk, sürekli yolculuk pek çok insanın ölümüyle sonuçlanır (131).

Eski yurtlarına dönen insanlar, hiçbir şeyi umdukları gibi bulamazlar. Hatta çoğu önceden yaşadığı köy veya kasabaya da gitmez. Bunda, yaşanan olaylar yanında kendilerini katleden Rusların göstereceği tepki de önemli rol oynar (142).

Geri dönüşten sonra da Ruslar fırsat buldukça Kazaklara kötü davranmaya ve fırsat buldukça onları öldürmeye devam ederler (160).

Rusların Kazaklara yaşattığı bu elim olaylar Tazabek'in ölümüne kadar sürer. Her ne kadar Quriyatın ilanı ile rahat olacaklarını düşünseler de Rusların, Tazabek'in ölümüne kadar, Kazaklara zulmettiğini görürüz.

Romandaki yaşanan acıları ve yapılan katliamın boyutunu en iyi ifade eden “Teriskey'den canını kurtarmak için Çin'e yaya kaçan göçmenin çoğu Kytin'e yeter yetmez halsiz düşüp ölüyordu. Onların birçoğunu Kobzev ile Tabay tepelerin yumuşak yerlerine gömüyordu. Diğer millet doğan çocuğunu sayıyorsa zavallı Kazaklar ölenlerini sayıyordu. Sonunda sayısını karıştırdılar, çünkü ölenlerin sayısı yaşayanlardan çoğalmıştı. Saydıkları kişi sayısı kalmıştı.” (291)

cümleleri, katliamın büyüklüğünü ifade eden en dikkat çekici paragraftır.

Şeyi henüz yirmi beşe geldiğinde dul kalır. Yeni yönetim bütün insanların mal varlığına el koymuş ve devletleştirmiştir. Tek geçim kaynakları besledikleri hayvan olan Kazaklar bu yüzden büyük bir felaketle karşılaşır. Pek çok insanın tekrar Çin'e kaçarak sığındığı bu dönemde Şeyi, başında kocası olmadığı için çaresiz kalır (277) ve Tazabek ölene kadar yaşadığı acılarının üstüne 1930'lu yılların açlığı da eklenir (288).

Yaşanan bu açlık ve açlığın boyutu Şeyi'nin yaşadıklarından hareketle genelleştirilebilir. Bu dönemde Çin'e doğru başlayan göçten sadece bahsedilir. Bunlar özellikle güney bölgesindeki Jalayırlardır (277).

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan acıları Şeyi ve yakınlarının yaşadıklarından hareketle tahmin edebiliriz. Pek çok kişi savaşa gidip geri dönmez (297). Bunların eşleri dul, çocukları yetim kalır, çoğunun öldüğü bile haber verilmez. Geride kalanlar zorlu hayat mücadelesine devam ederler.

İkinci Dünya Savaşında yaşanan acılardan sonra 1986 Aralık olaylarına kadar olan dönem ise romanda üzerinde durulmayan karanlık dönemdir.

1986 Aralık olaylarında yaşananlar Şeyi'nin torunu Kavsensin üzerinden anlatılır. Kavsensin Oralbek'in oğlu Nurbek'in kızıdır. 1986'daki gösterilere katıldığı için tutuklanır, işkence edilir ve tecavüze uğrar (316). Yaşadığı bu olaylardan dolayı intihar eder (309). Kendisine yapılan tecavüzlere katlanan Şeyi, torununun kızına yapılına dayanamaz ve felç olur (308).

Aslında 1986 yılında yaşanan olayların da yeteri kadar anlatıldığını söylemek imkânsızdır. Kazakistan dışından özel birliklerin getirildiği, ağır silahlarla insanlara müdahale edildiği, yakalananların çok ağır işkencelerden geçirilerek öldürüldüğü, bu işkencelere dayananların ise sakat kaldığı (Kara 435-458) romanda üzerinde fazlaca durulmayan konulardır.

Romanda Mekân ve Zaman

Eser başından sonuna kadar bir aksiyon romanıdır. Bu aksiyonun geçtiği mekân ise çok geniş bir alandır. Mekân, bugünkü Kazakistan'ın güney kesimleri ve mevcut doğu Türkistan'ın kuzeyini içine alan geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Romandaki mekânın genişliği, yeteri kadar tasvir edilmemesindeki en büyük sebep olabilir.

Fakat romanın hemen başlangıcındaki Karkara pazarının tasviri, olayların yaşandığı dönem dikkate alındığında pek gerçekçi gelmez. Pazarın kalabalığı, pazarda yaşanan karmaşa ve curcuna başarılı olsa da Sofiya'nın pazarda verdiği konser gerçeklerle pek uyuşmaz.

Bundan sonra romanın anlatıldığı mekânlar hep bir aksiyonun parçası olduğu için detaylı verilemez. Hep sık ormanlar, yüksek ağaçlar, çam ormanı vs. gibi geçitirilir. Ancak romanın bütününde bütün mekânların adının tek tek verilmiş olması Kazak kültürü adına bir kazanç yazar adına büyük bir başarıdır.

Yazar, olayın geçtiği mekânları detaylıca tasvir etmese de olaylarla kişileri birlikte düşündüğümüzde yazar okuyucuyu o yörelere âşık eder.

Romanda, Kazakistan'ın Güneydoğu tarafı Çin ve Kırgızistan'a sınır olan Almatı bölgesinin Alban soyunun yerleştiği mekân olduğu bahsedilir. O yöreler göze çarpan özel tabiatıyla tanınmıştır. B.Nurjekeuli'nin doğduğu yerin de o yöre olmasından dolayı çalışmada yer isimleri tam gösterilip güzel kullanmıştır.

Yazar M. Avezov, "Alban, Alban olalı kışın açlığın, yazın salgın ve hastalığın görülmediği, yerin göbeği, doğduğu toprağıdır" (Avezov 207) diye Kegen ve Karkara bölgelerini belirtir.

Yazar, bir gazeteye verdiği röportajda

Alban ayaklanması hakkında şair İlyas Jansugurov çok yazmış. Abubakir Soltanbekuli, İrgebay Daldenbaev'in hatıraları, İlyas'ın yazdığı mektuplarında bulundu. Eskiden İ. Jansugurov'a soruşturma yapan bir Yahudi, 'İlyas'ın tüm yazıları imha edildi, yakıldı' diye tutanağa yazmış. Fakat sonradan bahsedilen belgelerin imha edilmediği ortaya çıktı. Almatı'da yalnız oturan bir adam vefat etmiş. Komşuları o adamı defnettikten sonra evine baktıklarında kutudan Arap harfleriyle yazılan kâğıtlar bulunmuş. Onu kendileri okuyamadıkları için devlet arşivine devredilmiş. Vefat eden o kişi ise İlyas'ı soruşturan Yahudi'ymiş, O Arşivde çalışan kadın yazıları kitap olarak basmış ve ben de o kitaba takdim yazdım. (Muqantegi)

demektedir. Yazarın ağzından verilen bu bilgiler, romanda anlatılan olayların gerçek olduğunu, belgelere dayandığını bize kanıtlamaktadır. Bu durum romanı kısmen belgesel bir roman haline getirmektedir.

Romanda 1916 ila 1925 yılları arasında yaşanan olaylar, Şeyi'nin Tazabek'le karşılaşım onun ölümüne kadar geçen süre, geniş bir yer tutmaktadır. Daha geniş bir zaman dilimi olan 1925 ila 1991 yılları arası ise adeta geçiştirilmiştir. İki bölümün hacmi dikkate alınsa bile bu durum fark edilir.

Çetin, "Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir." (126) der. Bu değerlendirmeden hareketle romanda olmayan ve olması gerekenleri değerlendirmek romanın incelenmesindeki en önemli hususlardan birisidir.

1920 yılında Kazakistan'ın Sovyetlere bağlı özerk bir cumhuriyet olarak kurulması³ (Koygeldiyev vd. 283, Özey 152, Roy 98), bu özerk cumhuriyetin yazı dilinin Kazakça kabul edilmesi gibi hadiseler romanda bahsedilmeyen kısımlardır.

1925'te gerçekleştirilen kollektivizasyonda yaşanan açlık ve kıtlık (Roy 132-133) yeterince anlatılmış ve gerektiği kadar dramatize edilmiştir. Ancak 1930'lu yıllarda Sovyet yönetiminin yaptığı aydın katliamından (Biray 127) da hiç bahsedilmemiştir.

1916 yılında Çar yönetiminin 19 ila 45 yaş aralığındaki erkekleri zorla aske- re almasına gösterilen tepki, İkinci Dünya Savaşı'na alınan erkekler için hiç gösterilmez. Kendilerinin olmayan bir coğrafyadaki savaşı insanların niçin kabullenmek zorunda kaldığı da yeterince irdelenmez.

Yine Kazakların 1929'da Latin alfabesine geçişi (Şirin User 292), 1940'ta Kiril alfabesine zoraki geçişleri (Şirin User 294), bir milletin yazısı ile oynanması üzerinde durulması gereken ama üzerinde durulmayan olaylardır.

Yine İkinci Dünya Savaşı'ndan 1986'ya kadar bir kopukluk vardır. Bu yıllar arasında Kazaklar nasıl yaşadılar üstünde durulmaz. Sovyet döneminde bü- yük şehirlere yerli halkın sokulmaması romanda olmasını beklediğimiz ama göremediğimiz hususlardır.

Romandaki Nesnel Zaman

Roman, kesintiler ve atlamalarla 1916 ila 1991 arasındaki 75 yıllık nesnel zamanı (Çetin 127) ele almaktadır. 1916 ila 1925 arası yazarın ağzından ve- rilirken Tazabek'in ölümünden 1985 yılına kadar olan dönem Şeyi'nin 85. doğum gününün kutlanması sırasında anlattığı hatıralara dayanır. Şeyi'nin 1916 yılında 16 yaşında evlendiği dikkate alınırsa Şeyi'nin doğum günü kutlaması 1985 yılında henüz Aralık 1986 olayları yaşanmadan olmuştur. 1985 yılından sonraki dönem yine birinci bölümde olduğu gibi yazarın ağ- zından verilir.

Bu durumu, yazarın romana akıcılık katmak adına yaptığı bir manevra gibi değerlendirmek mümkündür. Yazar, İkinci Dünya Savaşı ve o zamana kadar yaşanan olayları uzun uzun vermek yerine Şeyi'nin hatıraları şeklinde ver-meyi yeğlemiştir. Bunu belki Çarlık idaresinin yarım bıraktığı ve yapamadığı pek çok şeyi Bolşevik idaresi yaptığı için dile getirmekten çekinmiş, belki de Kazakistan'da hâlâ eski yönetim döneminde o dönemin dünya görüşü ile yetişmiş binlerce insanın, özellikle aydınların tepkisini çekmemek için yapmış olabilir.

Romandaki nesnel zamanı 1916 yılında başlayan olayların olduğu dönem- de Şeyi'nin on altı yaşında olmasından başlatabiliriz. Romanın ikinci bölü- münde Şeyi'nin 85'inci doğum günü kutlamalarında 1925 ila 1985 arası hariç tutulursa, hacim olarak kıyaslandığında azdır, zaman 1916'dan ileriye doğru gider.

Şeyi'nin ağzından verilen ve hatıralarını anlattığı bölüm bir tarafa bırakılırsa romanın başında Tazabek'in gayri meşru ilişkisinin anlatıldığı olay (26-27), adının niçin Tazabek olduğunu Şeyi'ye anlattığı (21) bölüm ile Şeyi'nin Aben'in yüzünün gittikçe Tazabek'e benzediğini fark ettiğinde pazarda Daneker'i gördüğünü hatırladığı (177-178) diyalog bir tarafa bırakılacak olursa geriye dönüşler yok denecek kadar azdır. Mesela Şeyi'nin çocukluğu, nasıl büyüdüğü, neler yaşadığı, ailesinin veya boyunun Ruslarla ilişkisi; aile içindeki abisi, yengesi, onların evliliği; Tazabek'in, Daneker'le ilişkisi hariç, geçmişte nasıl yaşadığı, neler yaptığı, arkadaşlarının kim olduğu vs. üzerinde durulmaz.

Sanki iki kahraman da romanda 1916 yılında yetişkin olarak doğmuş gibidir. Öncesi ile ilgili verilen çok az bilgi de Şeyi ve Tazabek'in aileleri hakkında olup yazarın ağzından verilmektedir.

Romanda Tasvirler

Iskakulı, “Edebi eserin esas amacı, hayat (yaşam) değişimlerini edebi bakış açısından kavramaktır.” (Iskakulı 14) der. Hayatın değişimini kavramak kişiler ve mekânın tasviri ile mümkündür.

Kişileri tasvir konusunu çok üstün körü geçen yazar mekânları anlatırken daha başarılıdır.

Yazar, romanda olayların geçtiği bölgede yetişmiş birisidir (özel röportajdan). Bundan dolayı romandaki mekân, dağ, tepe, ırmak, yayla, orman, geçit, pınar vs tam anlamıyla verilmiş zaman zaman da çok güzel tasvir edilmiştir.

Romanın başkahramanı Şeyi başta olmak üzere pek çok şahıs yeteri kadar tasvir edilmemiştir. Şeyi ile Tazabek yanında, Tazabek'in annesi Kalişa, Şeyi'nin yengesi Jüzük ve evlendiği Kırgız Tabay, Tazabek'in kız kardeşi Jameş, Jameş'in kocası Jomart şarkıcı Rus kızı Sofiya, Şeyi'yi kaçırap tecavüz eden Kalmuk, Şeyi ve Jameş'i Kalmukların elinden kurtaran Karga, Tazabek'in gayri meşru ilişki kurduğu Daneker, Tazabek'le tanıştıktan sonra çok sık adı geçen, ölümünden sonra ailesinin çok yardım gördüğü Kobzev, Kapez, Kamza, Kitapbek vs isim olarak bildiğimiz ama nasıl olduğunu bilmediğimiz kişilerdir.

Romanda sadece Şeyi ve Tazabek diğerlerine göre daha iyi tasvir edilmiş şahıslardır. James, romanın başlangıcında Tazabek'le Şeyi'nin tanışma faslında bir de Kalmukların kaçırıp tecavüz ettiğinde görülen sonra kendisinden hiç bahsedilmeyen kişilerdendir. James evlenene kadar Şeyi ve Tazabek'le aynı evde yaşamalarına rağmen bundan hemen hemen hiç bahsedilmez. Jüzük de roman boyunca adı en çok geçen kişi olmasına rağmen sadece adı bilinir nasıl olduğu hiç bahsedilmez.

Bu eksikliği, romanın aksiyonu ile izah etmek yetersiz olur. Bu durum bir edebi geleneğin sonucu olabilir ki, durumu Jdanov'un 1947 yılında yayımladığı genelgede belirttiği "Devrimci romantizm, gerçekte olmayan hayatı ve gerçekte olmayan kahramanları tasvir eden ve hayatın zıtlıklarından idealleştirilen geçmişe veya hayalî âleme götüren pasif ve gerici romantizmden kesin olarak ayrılır." (Karakaş 612) Sosyalist Realizmin ilkeleri ile izah etmek mümkündür.

Romanda Dil ve Üslup

Romanda kullanılan dil, eserdeki olayların yaşandığı dönem özelliklerini de yansıtan halkın kullandığı ve rahatça anlaşılabilen bir dildir.

Bir yazarın kendine özgü tutumu, söyleyiş biçimi, ifade tavrı, anlatımı üslubunu verir. Üslup sanatçının hayata bakışı ve dünya görüşünün de ifadesidir, eserinin tamamına nüfuz eder. Üslup, başkası tarafından taklit edilemeyecek kadar özeldir.

Yazar, romanda kullandığı kelimeleri özellikle romandaki olayların yaşandığı yeri ve dönemi dikkate alarak kullanmıştır. Buna atasözü, deyim ve argo kelimeleri de dâhil edebiliriz. Özellikle halk ağzından gelen kelimelere fazlasıyla yer verir. bura (Nurjekeuli, Мен көрдім 85), quralpas (Nurjekeuli, Мен көрдім 200), piştuv (Nurjekeuli, Мен көрдім 172), kättä (Nurjekeuli, Мен көрдім 201), atiy (Nurjekeuli, Мен көрдім 80). Buna bazı müstehcen konuşmalarla, kaba kelimeleri de dâhil etmek mümkündür.

Kazak ağızlarında bazı kelimelerin hem ince ünlülü hem kalın ünlülü şekli kullanılır. Kuzey-batıda kullanılan kalın ünlülü kelimeler Güney-doğuda daha çok ince ünlülü olarak söylenir (Niyazğaliyeva ve Turğanaliyeva 78).

Romanda kullanılan atasözlerinin bazıları günümüze gelinceye kadar pek çok değişiklikle uğramış ve bazıları günümüze kadar gelememiş, unutulup

gitmiştir. *Divanü Lügati't-Türk*'te yer alan pek çok atasözü için bunu söylemek mümkündür. Divanda geçen 'İki deve birbirine dayansa, arada sinek ölür' (Sakaoğlu 22) şeklindeki atasözü Türkiye Türkçesinde, 'Tavlada atlar tepişir, olan aradaki eşeğe olur' (Gürsu 1072) şeklini almıştır.

Benzer durum Kazak atasözleri için de geçerlidir. Bu söz Kazak Türkçesinde iyice kısalarak 'Oradaki sinek ölür' şeklini almıştır. Fakat romanda Divan'daki "İki deve birbiriyle itişse, arada sinek ölür" (183) şekliyle arkaik olarak kullanılmıştır.

"Cesaret akla eşlik edemez, kahramanın tevekkeline akıl eşlik edemez." (39) sözü de böyle bir arkaik atasözüdür.

Yine romanda bilgece söylenmiş felsefi, derin anlamı olan özdeyiş mahiyetinde sözler kahramanların ağızından verilmiş; zaman zaman da şartları gösteren tespitler yapılmıştır. Bunu veriştteki amaç, o dönemde pek çok kişinin okuma yazması olmasa da geleneksel meclis ve toplantılarda konuşanları dinlemek suretiyle insanların bilgi sahibi olduğunu göstermektir.

Deyimler, kelimelerin kendi anlamı dışında kullanılarak özel manaları ifade ettiği söz birlikleridir. Kalıplaşmış ifadeler de diyebileceğimiz deyimler dilin işlenmişliği yanında insanların dile hâkimiyetini ve engin birikimini de gösterir.

Kazakçadaki yabancı kelimelerin çoğu Kazak söyleyişi ve hançeresine uydurulmuştur. Bunlara Rusça kelimeler de dâhildir. Rusça kelimeler Sovyetler Birliği döneminde yazı dilinde aslına uygun olarak yazılmasına rağmen günlük hayatta halk Kazakça söyleyişe uydurarak kullanmıştır (Niyazgaliyev ve Turğanaliyeva 69).

Kazakçada Rus dilinden geçen veya Rusların etkisiyle başka dillerden geçen kelimeler çoktur. Kazak coğrafyasında Rusların çoğalması ve hâkimiyette olması Kazak halkının diline kötü tesir etti. Kazaklar Rus dilini konuşmasa da öğrenmeye ve anlamaya mecbur oldu. Bu durum Kazak diline birçok Rusça kelimenin geçmesine neden oldu. İşte Rusların Kazak diline yaptığı etki romanda gerçek şekliyle verilir (Kordabayev ve Kaliyev 111).

"Bolşevik" kelimesi Sekerin'in ve diğer Rus kahramanlarının konuşmasında Rus dilinde olduğu gibi (180), Tazabek ile Kojabek'in konuşmasında ve onunla birlikte diğer Kazakların kendi dilinde ise 'bälşebek' şeklinde verilir

(170). Yine Kobzev'in ismi bazı yerlerde 'Köpzip' (145) ve diğer yerlerde Kobzev (147) olarak kullanılırken Rusça Sofiya ismi Kazaklar arasında Sopiya (20) olarak kullanılır.

Yazar, romandaki olayların yaşandığı dönemde Kazakçaya yeni giren pek çok kelimeyi eserdeki diyaloglarda halkın kullandığı şekilde kullanmıştır.

İslam'ın kabulüyle birlikte Arapça ve Farsçadan geçen kelimeler de Kazakça söyleyişe uydurulmuştur. Bugün bunların yabancı olduğu, ancak uzmanlar tarafından fark edilebilir.

Kazaklar arasında gelin, eşine ve eşinin büyük küçük bütün yakınlarına saygı gereği kendi isimleri ile hitap edemez (Oraltay 45). Gelin bu kişilere uygun lakaplar bularak hitap eder. Bu bazen kullanılan ismin kısaltılması şeklinde bazen de yeni bir isim olabilir. Gelin dışındaki insanlar da saygı gereği diğer insanlar için aynı şekilde ismini kısaltarak veya uygun gördüğü başka bir isimle hitap eder.

Kazaklarda amengerlik⁴ geleneği vardır. Dul kalan kadının kocasının tüm akrabaları amenger olarak kabul edilir (Argınbayev145-163). Tazabek vefat edince yakınları Şeyi'yi evlendirmek istediklerinde Şeyi, "Ben kimseyle evlenmeyeceğim, çoluk çocuğumu yetiştireceğim" (274) der. Çocukları büyümüş dul kalan kadın evlenmek istemezse o zaman amengerlik zorla olmaz. Tam tersine saygı gösterip tüm akrabaları elinden geldiğince ona yardım etmeye çalışır.

Romanda kullanılan yer isimlerinin çoğu o dönemde kullanılan şimdi de kullanılmakta olan yer isimleridir. Romanda geçen Verniy, 1854 yılından 1921 yılına kadar Almatı'nın adlandırılmasıdır. 1921 yılında Verniy, Alma-ata olarak, bağımsızlıktan sonra da 1993 yılında Almatı diye değiştirildi. Frunze ismi 1864 yılında Pişpek, 1926 yılında da Pişgek, 1991'de ise Bişkek olarak değiştirilmiştir.

Jarkent şehri, Çin Cumhuriyetinin Şınjan ilçesindeki evvelki şehirlerden biriydi. 1928 yılından itibaren Almatı eyaletindeki Panfilov bölgesinin merkezi oldu. Şehre, 1942-1992 yılları arasında Sovyet Dönemi kahramanının ismi Panfilov'un ismi verildi. 1992 yılında Panfilov şehrine tekrar tarihi Jarkent adı verildi.

Romanın Tekniği Üzerine Değerlendirme

Kazakların yaşadığı 75 yıllık dramı anlatan romanı, olayları dikkate alarak Bolşevik öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür. Romandaki ifadesiyle Quriyat öncesi Çarlık yönetiminin yaptığı zulüm ve katliamları (71-74, 137-140), Quriyat sonrası ise Sovyet idaresinin yaptığı zulmü (277) anlatır.

Yazarın kendi söyledikleri ve eleştirilerini dikkate aldığımızda romanı iki ana bölüme ayırmak mümkündür. Romanın başından Tazabek'in öldüğü bölüme kadar roman belgelere dayanan, Tazabek'in ölümünden sonrası ise yazarın kurgusudur. Yazarın kurguladığı bölümün ise Tazabek'in ölümünden Aralık olaylarının yaşandığı 1985 yılına kadar olan bölüm hatıra tarzında 1985 sonrası yazarın anlatıcı olduğu bölümdür.

Anlatış üslubuna göre de romanı üç bölüme ayırmak mümkündür. Birinci bölüm, yazarın ağzından verildiği romanın başından Tazabek'in ölümüne kadar olan bölümdür (15-269). Bu bölümde yazar anlatıcı durumdadır ve dışardan olan her şeye hâkimdir. İkinci bölüm ise roman kahramanı Şeyi'nin ağzından hatıralarını anlatma şeklinde verilen, geriye dönüşlerin olduğu bölümdür (270-318). Romandaki üçüncü bölüm ise 1985 yılında Şeyi'nin 85. doğum günü kutlaması sonrasında yaşanan olaylardır. Üçüncü bölüm de yine birinci bölümde olduğu gibi yazarın anlatıcı olduğu bölümdür. Olaylar yazarın ağzından verilmektedir.

Romandaki bu bölümlendirmeyi dikkate aldığımızda bir orantısızlık hemen göze çarpar. 1916 yılında yaşanan olaylar ve Çin'e göç ile geriye dönüş ve Tazabek'in ölümüne kadar olan bölüm hacim olarak çok yer tutmasına rağmen Şeyi'nin ağzından geriye dönüş olarak verilen bölüm hacim olarak çok kısadır.

Üstelik Şeyi öğretmen olduktan sonra Sovyet uygulamalarının pek çoğuna vakıf olmuş birisidir. Tarihi kronoloji ile karşılaştırdığımızda Şeyi'nin öğretmenlik yaptığı 1930'lu yıllarda Kazakistan'da Latin alfabesi kullanılıyordu (Şirin User 292). Sonra Kiril alfabesine geçildi. Bunu romanda göremeyiz. Okullarda neler yapıldığı, hangi konuların işlendiği, hangi alfabeyle eğitim verildiğinden bahsedilmez.

Benzer durum Tazabek için de geçerlidir. Romanda tarih verilirse de Tazabek'in ölümü 1924 veya 1925 yıllarıdır. Bu dönemde Kazakistan'da Arap

alfabesi kullanılmaktadır (Şirin User 287-292). Arap alfabesini ıslah çalışmaları vardır (Şirin User 290-291). Üstelik Tazabek iki yaz bir molladan medrese eğitimi almış (256); babasının koyunlarına baktığı için Sofiya'dan biraz Rusça öğrenmiş (256) birisidir. Yarım yamalak medrese eğitimi alıp bir Rustan yarım yamalak Rusça öğrenen birisinin bu eğitimle öğretmenlik yapması; üstelik Rus çocuklara Kiril alfabesi öğretmesi ve Rusça ders vermesi neredeyse imkânsızdır. Bir de Tazabek öğretmenlik yaparken hangi alfabeyle eğitim verdiği üzerinde hiç durulmaz ve geçitirilir.

Kazakistan özerk bir cumhuriyet olarak tanınmış (Saray 121-125, Şirin User 284), Kazakça, Kazakların ana dili kabul edilmiş olsa da Rusçanın bütün Sovyetlerin ortak resmi dili olması gibi hususlar romanda hiç bahsedilmeyen konulardır.

Romanın üçüncü bölümü, yani yazar ağzından verilen 1985 ila 1991 yılları arasında yaşanan olayların anlatıldığı bölümdür. Bugün orta yaştaki pek çok kişinin şahit olduğu veya bir yakınının katıldığı Aralık olayları üzerinde fazlaca durulmayan konulardandır.

Kazakistan'da 1930'lu yıllarda yaşanan katliamlar, özellikle aydın kesime uygulanan kıyım (Kirabayev vd. 12-21) da unutulmuş olaylar arasında sayılabilir.

Romanın bölümlendirmesini dikkate aldığımızda, romanın Tazabek'in ölümüne kadar olan bölümünü arşivlerden elde edilmiş bilgilerden hareketle, diğer iki bölüm ise tamamen yazarın hayal gücüyle oluşturulmuş ve monte edilmiş olup ikinci ve üçüncü bölümün birinci bölümdeki sürükleyiciliği yakalayamamış olmasını da buna bağlayabiliriz.

Romandaki ikinci ve üçüncü bölümün çok üstünkörü geçilmesi, pek çok olayın bahsedilmemesini de yazarın Sovyet döneminde Sovyet geleneğiyle yetişmiş olması yanında, korku ve endişe ile izah etmek de mümkündür.

Romanda, Kazak yaşayışını dikkate aldığımızda roman kahramanı Şeyi ile kaynanası arasındaki ilişki de yeteri kadar işlenmemiş, eleştirilmeye değer bir konudur. Buna Şeyi'nin görümcüsü James ve Şeyi'nin ilişkisini de dâhil edebiliriz.

Kazak toplumunda kaynana baskındır, gelini yönetir ve yönlendirir, bu yüzden gelinle kaynana arasında söylenmese de bir çatışma olur. Kaldı ki henüz

evlenmeden tecavüze uğrayan roman kahramanı Şeyi, romanın ilerleyen döneminde Kalmuklar tarafından kaçırılır ve birkaç gün tecavüze maruz kalır. Olayın yaşandığı dönem bir göç telaşı ile mazur görülse de sonra kaynana tarafından bu meselenin gündeme getirilmemesi, üstelik Jüzük'ün annesi Kalişa'ya Oralbek'in gittikçe Rus'a benzediğini hatırlatmasına rağmen Kalişa'nın susması izahı zor bir meseledir. Bu yönleri ile Kalişa ile Şeyi'nin ilişkisi Kazak toplumunun değerleri ile pek örtüşmez.

Buna Şeyi'nin görünmesi James ve Şeyi'nin ilişkisini de dâhil edebiliriz. Aynı kaderi paylaştıkları için James'in susmak zorunda kaldığını kabul etsek bile normal hayatta görülen gelin görünce didişmesinin romanda olduğunu söyleyemeyiz.

Yine Şeyi'nin yengesi Jüzük'le olan yakınlığı, James'le Kalişa ve Tazabek arasında görülmez. James romanın ilerleyen bölümlerinde sanki unutulmuş gibidir.

Şeyi'nin gelinleri ile olan ilişkisi de kendisi ile kaynanasının ilişkisi gibidir. Bu ilişkiyi de normal olarak yorumlamak mümkün değildir. Bu durumu 1918 yılında kabul edilen Sovyet anayasasındaki kadın erkek eşitliği ve anayasada tanımlanan ailedeki kadın erkek rolüyle (Tuganova 48) izah etmek mümkündür. Anayasadaki bu tanımlamanın Kazak aile yapısını olumsuz etkilediğini, aile birliğini bozduğunu, aile yapısını değiştirdiğini söyleyebiliriz (<http://anatili.kazgazeta.kz/?p=7869>; Koraş 449).

Sonuç

Ey, Dünya Ey romanı, 1916 ila 1991 yılları arasını ve bugünkü Kazakistan coğrafyasının güneyi ile Doğu Türkistan'ın kuzeyini kapsayan geniş bir coğrafyada geçmektedir. Bu zamanın ve mekânın genişliği düşünüldüğünde romanın hacmi yetersizdir. Yazar romanda olaylara odaklanmış mekân ve kişi tasvirlerini ihmal etmiştir.

Kazakistan tarihinde önemli bir yer tutan 1916 olayları daha iyi dramatize edilerek romanın gerilimi artırılabilirken yazar bunu yapmamış sadece olayları anlatmakla yetinmiştir.

Romanın bir kısmı belgelere dayansa da, kurgu yazara aittir. Yazar roman-daki gerilimi artırmak yerine hem Ruslardan hem Kazaklardan hem de Kalmuklardan iyi ve kötü insanları ele alarak dengelemeyi tercih etmiş, gerilimi

düşürmüştür. Bunda, Kazakistan'daki Rusların varlığı ve yazarın Sovyet döneminde yetişmiş olmasından olabilir.

Romadaki 1916-1925 (15-269) arasındaki zaman dilimi ile 1925-1991 arasındaki zaman diliminin ele alınıp işlenişinde hacim olarak bir denge-sizlik vardır. 1925 ila 1991 yılları arasında Sovyet döneminde yaşanan, ay-dın kıyımı, alfabe değişiklikleri, sürgünler, bozkır hayat tarzının ve Kazak kültürünün yok edilmesi, şehirlerdeki kazak nüfusun sınırlandırılması, il-köğretim dışında kendi dillerinde eğitimin yapılmaması, Rusçanın ortak dil olarak kabul edilmesi gibi pek çok olay dile getirilmemiş göz ardı edilmiştir.

Saydığımız bu hususlar romanı teknik olarak çok zayıflatmaktadır

Romanda kullanılan yer isimleri, o günkü halkın kullandığı kelime, deyim ve atasözleri ile özdeyişlerin kullanılması ile roman kahramanlarının ağzın-dan verilen uzun açıklamalar olsa da genelde cümlelerin kısa ve anlaşılır durumda olması üslubu akıcı bir hale getirmektedir.

Romadaki olaylar, kişiler arası münasebetler, hitaplar ve isimlendirmeler romadaki olayların yaşandığı dönemdeki Kazakların hayat tarzını tam olarak aksettirmiştir. Romanda, bugün tarihe karışmış ve uygulama imkânı olmayan pek çok gelenek, görenek ve âdeti canlı olarak görürüz. Bu yönleri ile roman gerçekten tarihi bir romandır.

Kazak milli edebiyatının oluşmasında önemli bir yer işgal edecek olan roman, bağımsızlıktan 25 yıl sonra bile aydınların Rus baskısından kurtulamadıklarını, Sovyet dönemi anlayışının hala insanları yönlendirdiğini, korkuttuğunu, sindirdiğini; insanların düşüncelerini açıkça ifade edemediklerini göstermektedir.

Açıklamalar

- 1 Çalışmada romana sık sık atıf yapılacağından uzun uzun künye yazmak yerine sadece parantez içinde ilgili sayfa numarası verilmesi uygun görülmüştür.
- 2 Romanda bahsedilen “Quriyat” Bolşevik İhtilali'dir.
- 3 Kazakistan'ın özerk bir cumhuriyet olarak kurulduğu tarih konusunda farklı bilgiler vardır (Bizakov 99, Gömeç 107).
- 4 Dul kalan kadını ölen kocasının kardeşi veya yakınlarından birisi ile evlendirme geleneği.

Kaynaklar

- Äbdildä, Juldız. *Oydan Tarix Jasav Qılms.* B.Nurjekeuli, <http://ult.kz/post/beksultan-nurzhekeuly-oydan-tarikh-zhasau-kylmys>, 29.01.2016 [Erişim Tarihi: 25.12.2018].
- Abdıkulova, Roza. “1916 Türkistan İsyanı'nın Kırgız Edebiyatına Yansıması.” *bilig*, no. 76, 2016, ss. 159-178.
- Argınbayev, Halel. *Kazak Otbası*. Kaynar, 1996.
- Avezov, Muhtar. *Kıyılı Zaman*. 3. Baskı. Ap Arıs, 2016.
- Biray, Nergis. “XX. Yüzyıl Kazak Edebiyatı.” *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları*, ed. Orhan Söylemez ve Samet Azap. Kesit Yayınları, 2018, ss. 103-201.
- Bizakov, Seydin. *Türk Dünyası*. Mühendislik Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı Özel Yayınları, 2014.
- Gömeç, Saadetin. *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*. 5. Baskı. Akçağ Yayınları, 2015.
- Gürsu, Uğur. *Kazak Türkçesi'ndeki ve Türkiye Türkçesi'ndeki Atasözlerinin Karşılaştırmalı Biçimde İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2009.
- Iskakulı, Danday. *Sın Öneri*. (Okuv Kuralı). KAZakparat, 2001.
- Kara, Abdulvahap. *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*. Selenge Yayınları, 2007.
- Karakaş, Şuayip. “Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik) ve Sovyet Edebiyatı Hakkında Resmî Bir Yazı.” *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Reşat Genç Armağanı, 2009, ss. 595-617.
- Kirabayev, Serik vd. *Kazak Edebiyatının Tarihi (Kenes Daviri, 1917-1940)*, 7. Cilt, Madeni Mura, 2004.
- Koraş, Hikmet. “Ulpan Romanı Örneğinde Edebi Eserde Siyasi Propaganda.” *V. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1.Cilt, 2018, ss. 440-452.
- Kordabayev, Tölevbay, and Gabdolla Kaliyev. *Jalpı Til Bilimi*. Davren, 2004.
- Koygeldiyev, Mambet. *Kazakistan Tarihi*. Mektep, 2007.
- Koyşıbayev, Beybit. *Tavarib-Tamşılar*. Ruh BG, 2017.
- Kudaybergenov, Nurbol. “B.Nurjekeulinıń “Ey, Dünya Ey” Romanındaǵı Jalpı Adamzattıq Qundılıqtar.” *Vestnik. Ulusal Bilimsel Akademiyen Dergisi*, 2017, ss. 160-165.
- Muqantegi, Darkhan. <https://qamshy.kz/article/9750-beksultan-nurdgekeuly-dgazushy-oydan-tarikh-zhasau-%E2%80%93-qylmys>, 29 Ocak 2016.
- Nazarbayev, Nursultan. *Tarih Tolkıında*. Atamura, 2003.

- Niyazgaliyeva, Ağılaş, and G. Turğanaliyeva. ‘*Qazak Dialektologiası: Oqu-Ādistemelik Qural*’. Oral: M.Ötemisov atındağı Redakciyalıq Baspa Ortalığı, 2013.
- Nurjekeuli, Beksultan. *Ey, Dünya Ey*. Jalın, 2015.
- Nurjekeuli, Beksultan. *Bir Pişmanlık Bir Ümit*. Çev. E.Kaljanova. Bengü, 2016.
- Nurjekeuli, Beksultan. *Ey, Dünya Ey*. Bengü, 2018.
- Nurullah, Çetin. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Öncü Kitap, 2009.
- Oraltay, Hasan. *Kazak Türkleri*. 2.Baskı. Türk Kültür Yayınları, 1976.
- Özey, Ramazan. *Dünya Platformunda Türk Dünyası*. Eğitim, 1997.
- Roy, Oliver. *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*. Çev. Mehmet Moralı. Metis Yayınları, 2005.
- Sakaoğlu, Saim. “Divan-ü Lügati-t Türk’te Türk Halk Edebiyatı.” *Ders Notları*, 2001, ss. 18-86.
- Saray, Mehmet. “Kazakistan.” *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 2002, ss. 121-125.
- Söylemez, Orhan. *Çağdaş Türk Edebiyatları-II*, ed. Yavuz Akpınar ve Ferruh Ağca, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Şirin User, Hatice. *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. 1.Baskı. Akçağ Yayınları, 2006.
- Tuganova, Akmaral. *Bağımsız Kazakistan’da Kadınların Sosyal ve Siyasi Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2014.

An Example of National Romanticism in Contemporary Kazakh Literature an Assessment of the Novel *Ey, D nyne Ey**

Gulshat Shaikenova**

Hikmet Koraş***

Abstract

Ey, D nyne Ey named novel was written depending on the facts of some affairs in 1916. During this time Russian government forcefully began to enroll Kazakh men to the army. Opposition to the unjust policy and oppression Kazakh people began to protest and this led to brutal genocide and forceful migration. At the same time, this novel also covering Russian communist revolution in 1917 and returning back home of the migrant people and their social life until the end of Soviet Union in 1991.

In this novel, the author has written a wide range of genres and very long period of time. A part of the novel is based on documents which recorded at the time of these events. Some parts of the novel were written depending on documents which was described events occurring in 1916 and migrations during these period. Sections of the novel which were describing the events of after migration and back home are entirely the author's fiction.

The inadequacy of the depictions of the people and places, as well as many incidents which took place at that time covered by the novel are among the reasons for this technical weakness.

Keywords

Beksultan Nurjekeulı, Kazakh National Freedom Movement, Bolshevik Revolution, Zheltoksan Affairs.

* Date of Arrival: 18 August 2020 – Date of Acceptance: 25 November 2020

You can refer to this article as follows:

Shaikenova, Gulshat, ve Hikmet Koraş. “Çağdaş Kazak Edebiyatında Milli Romantizmin Bir  rneęi Ey, D nyne Ey Romanı  zerine Bir Değerlendirme.” bilig, no. 99, 2021, ss. 137-162.

** Dr., Niğde  mer Halisdemir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature – Niğde / Turkey

ORCID: 0000-0002-9663-1565

gulshat84@mail.ru

*** Prof. Dr., Niğde  mer Halisdemir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature – Niğde / Turkey

ORCID: 0000-0001-7045-2510

hikmetkoraş@gmail.com

Роман «Әй, дүние-ай!» как пример национального романтизма в современной казахской литературе*

Гульшат Шайкенова**

Хикмет Кораш***

Аннотация

Роман с названием «Әй, дүние-ай!» («Эх, жизнь!») был написан по фактам некоторых событий 1916 года. В это время российское правительство начало насильно набирать казахов в армию. Протivoдействуя несправедливой политике и притеснениям, казахский народ начал протестовать, что привело к жестокому геноциду и насильственной миграции. В то же время, этот роман также повествует о русской коммунистической революции 1917 года и возвращении домой мигрантов и их общественной жизни до распада Советского Союза в 1991 году. В романе автор использовал широкий спектр жанров, описав очень длительный период времени. Часть романа основана на документах, записанных во время этих событий. Другие части основаны на документах, в которых зафиксированы события 1916 года и миграции в этот период. Отрывки из романа, в которых рассказывалось о событиях после переселения и возвращения на родину, являются полностью авторской выдумкой. Неадекватность изображений людей и мест, а также многих инцидентов, имевших место в описываемый романом период, являются одними из причин технической слабости произведения.

Ключевые Слова

Бексултан Нуржекеулы, казахское национальное освободительное движение, большевистская революция, события Желтоксана.

* Поступило в редакцию: 18 августа 2020 г. – Принято в номер: 25 ноября 2020 г.

Ссылка на статью:

Shaiknova, Gulshat, ve Hikmet Koras. “Çağdaş Kazak Edebiyatında Milli Romantizmin Bir Örneği Ey, Dünya Ey Romanı Üzerine Bir Değerlendirme” *bilig*, no. 99, 2021, pp. 137-162.

** Д-р, Университет Омера Халисдемира - Нииде, факультет искусств и наук, кафедра современных тюркских языков и литературы – Нииде / Турция
ORCID: 0000-0002-9663-1565
gulshat84@mail.ru

*** Проф., д-р, Университет Омера Халисдемира - Нииде, факультет искусств и наук, кафедра современных тюркских языков и литературы – Нииде / Турция
ORCID: 0000-0001-7045-2510
hikmetkoras@gmail.com